

Oleksandr Belomestnov. Protection of the rights of management subjects through appeal of decisions, actions or inaction of authority subjects

The article is devoted to the study of the protection of the rights of economic entities by appealing against decisions, actions or inaction of subjects of power. The judicial practice of considering cases on appealing against decisions of subjects of power by administrative and economic courts is considered. Based on the analysis of judicial practice, the insufficiency of the provisions enshrined in the Economic Procedural Code of Ukraine has been established for a complete and proper assessment of acts of subjects of power in the process of resolving the issue of appeal. In connection with the provision of economic courts with the powers to consider cases with the participation of subjects of power, ways are proposed to improve the procedural basis for considering cases with the participation of the specified subject as a participant in the case. It is proposed to fix the criteria for evaluating decisions, actions or inaction of subjects of power in cases of their appeal, as provided for by the Code of Administrative Procedure of Ukraine; supplement the principles of economic legal proceedings with the principle of official clarification of all the circumstances of the case in cases involving subjects of power; expand the range of disputes in which the economic court should apply the principle of official clarification of the circumstances of the case; provide for amendments to Art. 74 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which establish that the obligation to prove the legitimacy of his decision, action or inaction rests with the defendant in the case, if he, in accordance with the law, is a subject of power, and the subject of power must submit to the court all his documents and materials available that can be used as evidence in the case. Fixing the proposed provisions in the COD of Ukraine will provide the economic courts with the necessary powers to verify the legality (legitimacy) of acts, decisions, inaction of subjects of power, ensure the formation of unity of judicial practice in accordance with the requirements of predictability, the rule of law and effective protection of rights.

Keywords: *economic jurisdiction, administrative jurisdiction, rule of law, subject of power, protection of rights and legal interests, economic dispute.*

УДК 346.34; 347.72

DOI 10.31558/2786-5835.2023.1.3.3

Дорошенко Ліна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри економічного права
та економічного судочинства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9748-6358>

**ЗАХИСТ ПРАВ СТОРІН КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ
ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ТА ЗАПЕВНЕНЬ**

У статті проаналізовано теоретичні і практичні питання, що виникають під час захисту прав сторін корпоративного договору. Доведена необхідність уніфікації та гармонізації національного законодавства щодо корпоративного договору з європейським законодавством шляхом впровадження в українське законодавство міри відповідальності за неналежне виконання або невиконання умов корпоративного договору, як-от компенсація. Визначено переваги компенсації як способу захисту прав сторін корпоративного договору. Аргументовано, що вона є гарантією належного виконання корпоративного договору, найбільш оптимальним способом захисту прав сторін корпоративного договору серед інших способів,

передбачених законодавством. На підставі проведеного дослідження зроблено висновок про доцільність закріплення в законодавстві переліку найбільш ефективних способів захисту прав сторін корпоративного договору, якими є: відшкодування збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), стягнення заздалегідь оцінених збитків, виплата компенсації, визнання корпоративного договору або окремих його частин недійсними; визнання недійсними правочинів, укладених стороною корпоративного договору в порушення умов такого договору тощо. Обґрунтовано, що компенсація як спосіб захисту прав сторін корпоративного договору не передбачена законом, але, враховуючи свободу договору в корпоративному праві, можна передбачити її в корпоративному договорі.

Доведена доцільність встановлення в корпоративному договорі запевнень сторін щодо обставин, які мають значення для його укладення, виконання або припинення. Наслідком порушення запевнення може бути обов'язок відшкодувати збитки, сплатити компенсацію та/або неустойку.

Ключові слова: захист прав та інтересів, ефективний судовий захист, способи захисту прав сторін корпоративного договору, господарсько-правова відповідальність, суб'єкти господарювання, запевнення, компенсація.

Постановка проблеми. Одним з регуляторів корпоративних відносин є корпоративний договір. В українській правовій системі це відносно новий інститут корпоративного права, тоді як у зарубіжних країнах він давно та ефективно використовується в бізнес-практиці. У низки європейських країн та США такий договір уже тривалий час є дієвим способом захисту прав його сторін, насамперед первісних інвесторів корпорацій, і поширеним механізмом, який дає змогу ефективно регулювати процес корпоративного управління в конкретній компанії, передбачати превентивні міри попередження та шляхи розв'язання тупикових ситуацій, визначати порядок голосування, який буде відрізнятися деталізацією, та положення якого спрямовані на швидкий та ефективний захист прав сторін корпоративного договору.

В Україні, на жаль, практика застосування корпоративних договорів корпораціями має поодинокий характер, а судові спори щодо захисту прав сторін такого договору є малочисленими, що підтверджується даними з судового реєстру. На червень 2023 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень наявні одиничні приклади таких справ, їх ледве більше десятка. ЄДР містить таку кількість рішень та постанов щодо корпоративного договору: 1) вісім рішень суду прийнято господарськими судами першої інстанції; 2) чотири постанови суду прийнято апеляційними господарськими судами; 3) одна постанова суду прийнята Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду.

З восьми рішень, прийнятих господарськими судами першої інстанції, сім стосується розірвання корпоративного договору, одне рішення – щодо визнання недійсним пункту корпоративного договору. Апеляційними судами винесено одну постанову щодо визнання правочину удаваним, одну постанову щодо розірвання корпоративного договору, дві – щодо визнання недійсними окремих положень корпоративного договору. КГС у складі Верховного Суду України

винесено одну постанову про визнання недійсними окремих пунктів корпоративного договору. Отже, судова практика щодо корпоративних договорів знаходиться лише на початку свого становлення.

Використання корпоративних договорів під час структурування бізнесу в Україні навіть після істотної зміни останнім часом законодавства в цій сфері можна охарактеризувати як вкрай обережне. Можливості, що надаються легалізацією цього виду договору у національному законодавстві, суб'єктами господарювання досі використовуються не в повному обсязі. Така консервативність суб'єктів бізнесу, небажання обирати нові форми унормування внутрішньокорпоративних відносин свідчить про стагнацію, застарілі підходи в організації бізнесу, недовіру бізнесу, насамперед суду, практика якого не відрізняється прогнозованістю та сталістю.

Втім в окремих розвинутих країнах відсоток структурування корпоративного управління в корпораціях до допомогою корпоративного договору досягає 40 %, що свідчить про зацікавленість сучасних бізнес-гравців у використанні корпоративного договору (особливо він є популярним у корпораціях, які працюють в ІТ-індустрії).

Для того, щоб корпоративний договір набув свого поширення в нашій країні, треба щоб сторони такого договору відчували свою захищеність, щоб обрані ними способи захисту прав та інтересів сторін такого договору були ефективними та належними. Для досягнення такої цілі не зайвим буде аналіз зарубіжного досвіду в цій сфері, в тому числі і щодо способів захисту прав сторін такого договору. Одним з таких способів захисту та заходом відповідальності за порушення корпоративного договору є компенсація, застосування якої є широко розповсюдженою у комерційній практиці розвинутих країн, як-от Швейцарія, Велика Британія тощо. Врахування досвіду цих та інших зарубіжних країн свого часу сприяло інноваційності та лібералізації корпоративного права, але в новому акціонерному законодавстві законодавець повернувся до традиційних моделей щодо заходів відповідальності. Проте треба акцентувати, що зарубіжний досвід важливий тим, що в умовах інтенсивного зближення господарських систем різних країн-учасниць світового ринку збільшується актуальність проблеми гармонізації та уніфікації національного законодавства, в тому числі корпоративного, зокрема і щодо корпоративних договорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики захисту прав сторін корпоративного договору, способів такого захисту займалися М. О. Ніколенко, В. В. Резнікова, М. М. Сигидин, Л. В. Сіщук та інші. Проте питанням застосування компенсації та запевнень як способам захисту прав сторін в корпоративному договорі увага не приділялась. З огляду на постійну модернізацію законодавства, необхідність його удосконалення щодо регулювання

корпоративних відносин, вбачається нагальним, і безумовно, актуальним здійснення наукових розробок у цьому напрямі.

Постановка завдання. *Метою* статті є визначення способів захисту прав сторін корпоративного договору, як-от компенсація, запевнення та розробка пропозицій з удосконалення їх застосування.

Виклад основного матеріалу. У ч. 1 ст. 199 ГК України зазначено, що виконання господарських зобов'язань забезпечується заходами захисту прав та відповідальності учасників господарських відносин, передбаченими законодавством. За погодженням сторін можуть застосовуватися передбачені законом або такі, що йому не суперечать, види забезпечення виконання зобов'язань, які звичайно застосовуються у господарському (діловому) обігу. В абз. 2 ч. 1 цієї статті міститься відсильна норма, відповідно до положень якої до відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення ЦК України. Проте враховуючи господарсько-правову природу корпоративного договору (що авторка доводила в попередніх дослідженнях) щодо можливості застосування до таких договорів положень гл. 49 ЦК України, якою передбачено види забезпечення виконання зобов'язання (неустойка, порука, гарантія, застава, притримання, завдаток, право довірчої власності), є питання. В науковій літературі цю проблематику зачіпав М. О. Ніколенко, який, на жаль, без додаткового обґрунтування у своєму дисертаційному дослідженні з цього приводу зазначає, що «застосовними для виконання зобов'язань із корпоративних договорів є неустойка, порука та застава», не пояснюючи логіку саме такого переліку [1, с. 167]. Проте з цього переліку у спеціальному законодавстві (а саме в попередньому законі – Законі України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI «Про акціонерні товариства» [2], який втратив чинність) йшлося лише про неустойку і, як вбачалось з системного тлумачення положень законодавства, у випадку порушення корпоративного договору можливим було стягнення неустойки (штрафу, пені), яке в контексті ч. 7 ст. 26¹ цього закону розглядалося не як превентивна міра, спосіб стимулювання сторони до належного виконання зобов'язання та мінімізації збитків від неналежного виконання зобов'язання, а враховуючи подвійну природу неустойки, як захід відповідальності у зв'язку з порушенням договору між акціонерами.

Частина 1 ст. 16 ЦК України містить положення щодо того, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Відповідно способами такого захисту можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування

майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Суд може захистити порушене право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках.

Якщо проаналізувати положення спеціального законодавства саме щодо корпоративного договору, то у ст. 7 Закону України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не встановлюється особливостей виконання та забезпечення такого виконання зобов'язань з корпоративного договору або відповідальності його сторін за невиконання чи неналежне виконання його умов. Положення іншого спеціального закону – Закону України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI «Про акціонерні товариства» в ч. 6 ст. 26¹, який втратив чинність 01.01.2023 року (далі – Закон про АТ 2008 року), містили можливість передбачити способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з такого договору, та заходи відповідальності за невиконання або неналежне виконання останніх. У ч. 7 зазначеної статті було закріплено, що права сторін договору між акціонерами, у тому числі право вимагати відшкодування збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому цим договором), застосування інших заходів відповідальності у зв'язку з порушенням такого договору, підлягають судовому захисту. Тобто певні кроки в бік уніфікації та гармонізації національного корпоративного законодавства в умовах інтенсивного зближення господарських систем різних країн-учасниць світового ринку, в тому числі і щодо корпоративного договору, вітчизняним законодавцем було зроблено, зокрема щодо запозичення нової форми відповідальності учасника корпоративного договору як от компенсація. Проте в Законі України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX «Про акціонерні товариства», який набрав чинності з 01 січня 2023 р. (далі – Закон про АТ 2022 року), вже не передбачено такого способу захисту прав сторін корпоративного договору та міри відповідальності за невиконання умов договору як от компенсація, яка була в попередньому акціонерному законі, а також передбачена законодавством зарубіжних країн і введення якої в національне законодавство стало результатом врахування позитивного зарубіжного досвіду. У попередньому Законі про АТ 2008 року компенсація не тільки була перелічена серед інших заходів відповідальності, а законодавцем давалася їй визначення і пропонувалося під компенсацією розуміти фіксовану грошову суму або суми, що підлягають визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами. Наразі в положеннях абз. 2 ч. 3 ст. 29 Закону про АТ 2022 року є лише одне згадування про наслідки невиконання умов корпоративного договору, а

саме: «У разі, якщо корпоративний договір передбачає обов'язок купити або продати акції товариства, але будь-яка із сторін ухиляється від обов'язку укласти договір купівлі-продажу акцій, інша сторона має право звернутися до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу акцій укладеним на умовах, передбачених таким договором, та про відшкодування збитків, заподіяних ухиленням від укладення такого договору купівлі-продажу акцій» [3]. Вочевидь, у Законі про АТ 2022 року застосовується підхід, який відрізняється від того, що був у попередньому законодавстві. Проте проаналізуємо питання, чи доцільним було позбавлятися на рівні законодавства способу захисту прав сторін корпоративного договору, як-от компенсація.

У світовій бізнес-практиці компенсація є найбільш універсальним та ефективним способом захисту прав сторін та заходом відповідальності за невиконання обов'язків, що впливають із корпоративних договорів, в тому числі щодо голосування певним способом на загальних зборах акціонерів, здійснення узгоджених дій, пов'язаних з управлінням, діяльністю, реорганізацією та ліквідацією товариства, тобто таких, порушення яких складно оцінити в грошовому еквіваленті.

Особливостями такого заходу відповідальності є те, що, по-перше, компенсація встановлюється за згодою сторін корпоративного договору і не може бути зменшена за розсудом суду. Компенсація визначається шляхом встановлення твердої грошової суми або порядку її визначення. Отже, в тому випадку, коли сторонами обумовлена лише можливість стягнення компенсації без вказівки її розміру або порядку визначення відповідної суми, умова про компенсацію вважається неузгодженою і не може застосовуватися до відносин сторін. Компенсація як спосіб захисту не повинна ототожнюватися з неустойкою, оскільки її розмір, встановлений під час укладення договору, не може бути зменшений. Перевагою застосування такої міри відповідальності є те, що немає необхідності в доведенні наявності збитків. Тобто компенсація може застосовуватися поряд з іншими заходами відповідальності (зокрема стягненням збитків і неустойки). Отже, вона є самостійним видом відповідальності.

Дещо неочікуваною виглядає відмова законодавця від компенсації в корпоративних відносинах, оскільки вона є ефективною не тільки в зарубіжній практиці, а і успішно спрацьовує в вітчизняній практиці, проте це притаманно іншим відносинам. У національному законодавстві є приклади застосування такої міри відповідальності та способу захисту прав сторін, як-от компенсація, зокрема у сфері захисту інтелектуальної власності. Так, відповідно до положень абз. 2 ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» при порушеннях будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав ... суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав мають право в тому числі ...

(г) подавати позови до суду про ... виплату компенсацій) [4]. Компенсація підлягає стягненню при доведенні факту правопорушення незалежно від наявності або відсутності збитків. Поява цього положення в законі обумовлена саме складністю доведення збитків у сфері інтелектуальної діяльності, що є характерним і для корпоративних відносин, регламентованих корпоративним договором.

До того ж нещодавно прийнятий Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [5], в якому в п. 6 ч. 1 ст. 1 також визначено компенсацію як суму грошових коштів, що підлягає виплаті у випадках, передбачених цим Законом або договором, стороною якого є резидент Дія Сіті. Тобто в правовідносинах цифровізації законодавець здійснив цю новелізацію, зрозумівши зручність та оперативність застосування цього заходу відповідальності. Положеннями ч. 1, 2 ст. 32 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», яка так і поіменована «Запевнення та компенсації», передбачено, що договір, стороною якого є резидент Дія Сіті, чи договір щодо частки у статутному капіталі резидента Дія Сіті може передбачати перелік запевнень, що надаються стороною або сторонами, щодо обставин, які мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору. Частиною 5 ст. 19 цього Закону передбачено, що резидент Дія Сіті не може встановлювати відповідальність гіг-спеціаліста у вигляді відрахувань чи зменшення розміру винагороди, визначеної гіг-контрактом, крім компенсації та випадків покладення на гіг-спеціаліста відповідальності за шкоду, завдану майну резидента Дія Сіті з вини гіг-спеціаліста. У разі покладення на гіг-спеціаліста відповідальності за шкоду сума щомісячних відрахувань не може перевищувати 20 відсотків місячної винагороди гіг-спеціаліста. В розділі VI Закону, який присвячений особливостям регулювання правочинів за участю резидентів Дія Сіті та корпоративного управління резидентів Дія Сіті, в положеннях ст. 25, яка так і поіменована – «компенсація», визначається, що резиденти Дія Сіті при укладенні договорів з іншими резидентами Дія Сіті або третіми особами мають право передбачити виплату компенсації у випадках, визначених законом, а також в інших випадках, визначених договором. Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» визначено, що до компенсації не застосовуються положення Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України про неустойку, збитки та санкції (ч. 2 ст. 25). Щодо розміру компенсації, умов її застосування та порядку виплати, то це визначається договором. Погодження в договорі розміру компенсації не позбавляє кредитора права вимагати відшкодування завданих збитків, якщо інше не передбачено таким договором. Специфіка компенсації в цих правовідносинах у тому, що якщо інше прямо не передбачено цим спеціальним законом, суд у виключних випадках

має право зменшити розмір компенсації, у разі якщо особа, для якої встановлено зобов'язання щодо виплати компенсації, доведе, що сума компенсації перевищує суму збитків, завданих іншій стороні договору (ч. 4 ст. 25).

Компенсація встановлена в загальній нормі та використовується при укладенні договорів резидентами Дія Сіті з іншими резидентами Дія Сіті або третіми особами. Проте є договори, для яких спеціально прописаний цей засіб відповідальності. Так, у частинах 1, 2 ст. 26 зазначеного закону передбачено, що за *договором про нерозголошення* фахівець або інша особа зобов'язується не розголошувати комерційну таємницю та/або іншу конфіденційну інформацію резидента Дія Сіті або стосовно резидента Дія Сіті. Такий договір може передбачати виплату компенсації у разі його порушення.

Спори щодо таких NCA (Non-compete agreement, або договорів про неконкурунцію), а відповідно, – і про компенсацію за їх порушення, набувають свого поширення. Це пов'язано з тим, що ІТ-індустрія є найбільш конкурентоздатною сферою бізнесу, представники якої постійно змагаються за новітні ідеї, технологічні розробки і досвідчених фахівців. Практика застосування NCA є показником здорових відносин і бажання бізнесу бути конкурентоспроможним. Щоб запобігти витоку конфіденційної інформації та знизити міграцію працівників, ІТ-компанії укладають NCA (Non-compete agreement), в яких за виток такої інформації передбачають значні суми компенсації. NCA (або договір про неконкурунцію) передбачає, що працівник після звільнення зобов'язується не розголошувати інформацію, отриману під час роботи, не провадити діяльність, аналогічну діяльності компанії, або брати участь у проєктах, аналогічних проєктам компанії, як самостійно, так і спільно з іншими особами. Non-compete agreement покликаний доповнити механізм захисту своїх прав і інтересів сторонами такого договору інструментарієм організаційного та майнового характеру, чим і є компенсація. Як бачимо, можливість компенсації передбачена законом для договорів в ІТ-індустрії, а корпоративні відносини у цій сфері часто регулюються за допомогою корпоративного договору, тому дивно, що на рівні законів про АТ, про ТОВ та ТДВ законодавець цей спосіб захисту прав не передбачив.

На перший погляд, NCA є дієвим способом захисту інтересів власника компанії від недобросовісних працівників. Однак українське законодавство не містить норм про неконкурунцію, а тому NCA часто не виконують, що стає причиною судових спорів. А позиція суддів з цього приводу може бути непередбачуваною. Іноді трапляються прецеденти, коли укладення NCA не лише не захищає інтереси компанії, а й спричиняє їй збитки. Зокрема, розглядаючи справу № 761/15245/18, Київський апеляційний суд присудив компанії компенсувати звільненому працівникові 17,5 тисяч євро. Таку компенсацію було передбачено договором про NCA за належне виконання працівником його умов. Суд визнав

позицію працівника обґрунтованою, навіть незважаючи на те, що на момент судового розгляду цей працівник уже заснував конкурентний бізнес і перемавив до себе колишніх колег. Суд зазначив, що НСА встановив обов'язок працівника утримуватись від конкуренції тільки на період роботи в компанії. Після звільнення це обмеження на працівника не поширюється. Заснування конкурентної компанії після звільнення не є порушенням НСА, а тому працівник має право на отримання компенсації за належне виконання його умов [6]. Отже, для того щоб НСА дійсно міг захистити інтереси компанії, необхідно особливо детально прописувати його умови, в тому числі і щодо обмежень, які поширюються на працівника, і відповідальності за їх порушення, або передбачити відповідний пункт про нерозголошення та неконкуренцію в корпоративному договорі та визначити значний розмір компенсації за порушення цього обов'язку.

До того ж, компенсація застосовується і у відносинах щодо розподілу майна. Відповідно до ч. 2 ст. 31 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» вчинення правочину, за яким резидент Дія Сіті як боржник зобов'язується сплатити на користь кредитора компенсацію у разі настання обставин, що містять ознаки неплатоспроможності такого резидента Дія Сіті, можливе лише за згодою, наданою загальними зборами учасників такого резидента Дія Сіті. Правочин, за яким резидент Дія Сіті як боржник зобов'язується сплатити на користь кредитора компенсацію у разі настання обставин, що містять ознаки неплатоспроможності такого резидента Дія Сіті, який укладено після появи ознак неплатоспроможності резидента Дія Сіті або без належної згоди загальних зборів учасників такого резидента Дія Сіті, є нікчемним.

Новими є положення ст. 32 вищезазначеного закону, яка поіменована «запевнення та компенсації», тобто нею визначені категорії, які є трендами в акціонерних договорах у комерційній практиці країн із розвинутими правопорядками. У зарубіжних правопорядках компенсація у законодавстві передбачена поряд зі способом забезпечення виконання зобов'язань як от запевнення. Новелізацією корпоративного законодавства (законів про АТ, про ТОВ та ТДВ) могло би бути те, що корпоративний договір може містити запевнення сторін щодо обставин, які мають значення для його укладення, виконання або припинення. Можна позитивно оцінити запроваджений тут механізм «warranties & representations» та за аналогією впровадити його в законодавство щодо корпоративного договору, тим паче, що «запевнення» використовується у договорах за англійським правом, яке і «породило» корпоративний договір. Такий механізм надзвичайно важливий, оскільки особа при укладенні договору з контрагентом покладається на надану їй інформацію про статус контрагента та умови договору.

Прикладом запевнення можуть бути твердження про те, що частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю повністю оплачена

(або буде оплачена, наприклад, у двомісячний строк) стороною корпоративного договору та не обтяжена тощо. Наслідком порушення запевнення може бути обов'язок відшкодувати збитки, які виникли через його порушення, що передбачено положеннями ст. 650¹ Цивільного кодексу України. Положення цієї статті є також новелою для національного законодавства. В них зазначається право сторін погодити перелік запевнень, що надаються стороною або сторонами щодо обставин, які мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору, та відповідальність за надання неправдивих запевнень, а саме: сторона, яка умисно або з необережності надала іншій стороні неправдиві запевнення про обставини, що мають значення для укладення, виконання або припинення договору, зобов'язана відшкодувати стороні, яка покладалася на такі запевнення, збитки, завдані у зв'язку з неправдивістю таких запевнень, якщо інше не передбачено договором. Водночас сторони можуть передбачити у самому корпоративному договорі й інші наслідки, зокрема право розірвати договір у випадку порушення запевнення або компенсацію.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» договором може бути передбачений аналогічний встановленому в ЦК України обов'язок сторони, яка умисно або з необережності надала іншій стороні неправдиві запевнення про обставини, що мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору, сплатити стороні, яка покладалася на такі запевнення, компенсацію або неустойку незалежно від обов'язку відшкодувати збитки, завдані їй або передбаченим договором третім особам у зв'язку з неправдивістю таких запевнень. До того ж у ч. 3 цієї статті передбачається, що договір, стороною якого є резидент Дія Сіті, чи договір щодо частки у статутному капіталі резидента Дія Сіті може передбачати обов'язок однієї сторони виплатити іншій стороні компенсацію у сумі витрат, які така сторона або третя особа зазнали у зв'язку з настанням або ненастанням передбачених цим договором обставин, що не пов'язані з порушенням зобов'язань стороною, яка бере на себе такі зобов'язання, у тому числі витрат, понесених у зв'язку з неможливістю виконання зобов'язання чи вчинення певних дій, пред'явленням вимог третіми особами або органами державної влади до сторони договору чи третьої особи, визначеної договором. Така компенсація сплачується незалежно від наявності умислу та вини особи, яка бере на себе зобов'язання щодо виплати компенсації. У суду є право зменшити розмір такої компенсації, але лише за умови, що особа, яка понесла витрати, умисно або з необережності сприяла значному збільшенню розміру таких витрат або не вжила заходів для його зменшення.

Отже, в інших правовідносинах законодавець встановив дієвий та ефективний спосіб захисту прав сторін та захід відповідальності – компенсацію, тому

абсолютно нелогічною виглядає відмова від нього в законодавстві про корпоративний договір. «Ліквідація» унікальних, специфічних способів захисту сторін корпоративного договору, які ефективно спрацьовують на практиці в інших країнах, та практика щодо застосування яких уже напрацьована національними судами, є, на наш погляд, регресним кроком у розвитку корпоративного законодавства, факт чого потребує негайного усунення цього недоліку в новітньому акціонерному законодавстві. Доцільним видається говорити про необхідність імплементації обох цих інструментів (компенсації та запевнень) в українське корпоративне законодавство.

Вбачається, що компенсація як спосіб захисту прав акціонера (учасника) могла би стати найбільш оптимальним, універсальним серед усіх інших способів, передбачених законодавством, проте розвиток сучасного корпоративного законодавства, на жаль, пішов в іншому напрямі, але це не заважає сторонам корпоративного договору передбачити її положеннями такого договору.

В юридичній літературі називають і інші способи захисту прав сторін корпоративного договору та можливі заходи відповідальності за невиконання або неналежне виконання корпоративного договору. Так, М. Суханов зазначає, що з огляду на особливості корпоративного договору доцільним видається закріплення у ньому неустойки як способу забезпечення належного виконання обов'язків його сторонами [7, с. 223]. Він вважає, що для забезпечення належного виконання корпоративного договору доцільно у змісті цього договору визначити як можливість, так і підстави, умови та розмір неустойки, що підлягає стягненню у разі невиконання чи неналежного виконання умов корпоративного договору [7, с. 224–225].

Інші заходи відповідальності, які називають у юридичній літературі, як-от обмеження прав голосувати та отримувати дивіденди, обов'язок акціонера, який порушив корпоративний договір, продати свою частку акцій, є доволі дискусійними.

Принциповим у питанні застосування цих способів захисту прав сторін корпоративного договору є аспект пропорційності відповідальності наслідкам порушення договору та дотримання балансу інтересів сторін корпоративного договору [8, с. 114], проте сторони корпоративного договору можуть свідомо вдаватися до встановлення в договорі каральних заходів відповідальності, як-то компенсація, заздалегідь оцінені збитки, оскільки на перше місце ставиться не дотримання балансу інтересів, а встановлення запобіжних заходів з метою недопущення неналежного виконання або невиконання корпоративного договору.

Висновки. Отже, в роботі доведена необхідність уніфікації та гармонізації національного корпоративного законодавства в умовах інтенсивного зближення господарських систем різних країн-учасниць світового ринку, в тому числі і

щодо корпоративного договору, зокрема шляхом впровадження в національне законодавство міри відповідальності за неналежне виконання або невиконання умов корпоративного договору, як-от компенсація, перевагами якої є: 1) відсутність необхідності в доведенні наявності збитків, адже компенсація підлягає стягненню при доведенні факту правопорушення незалежно від наявності або відсутності збитків; 2) стягнення компенсації не виключає можливості відшкодування збитків у разі їх наявності; 3) компенсація може застосовуватися поряд з іншими заходами відповідальності (зокрема неустойкою). Компенсація є гарантією належного виконання корпоративного договору, найбільш універсальним способом захисту прав акціонера (учасника) та інших сторін корпоративного договору серед інших способів, передбачених законодавством. У зв'язку з цим доцільним вбачається доповнити ст. 29 Закону про АТ частиною 10, ст. 7 Закону про ТОВ та ТДВ частиною 8, які б містили перелік найбільш ефективних способів захисту прав сторін корпоративного договору, якими можуть бути: відшкодування збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), стягнення заздалегідь оцінених збитків, виплата компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому корпоративним договором, яка не може бути зменшена за рішенням суду навіть у разі, якщо порушення корпоративного договору не завдало збитків іншим сторонам такого договору), визнання корпоративного договору або окремих його частин недійсними; визнання недійсними правочинів, укладених стороною корпоративного договору в порушення умов такого договору тощо. Найбільш універсальним серед цих способів захисту прав сторін корпоративного договору є компенсація, яка не передбачена законом, але враховуючи свободу договору в корпоративному праві, можна передбачити її в корпоративному договорі.

Доцільним вбачається зазначення в корпоративному договорі запевнень сторін щодо обставин, які мають значення для його укладення, виконання або припинення, зокрема щодо докапіталізації частки у статутному капіталі товариства стороною корпоративного договору, запевнень щодо відсутності обтяжень такої частки. Наслідком порушення запевнення може бути обов'язок відшкодувати збитки, які виникли через таке порушення відповідно до положень ст. 650¹ ЦК України. Водночас сторони можуть передбачити у самому корпоративному договорі й інші наслідки, зокрема право отримати компенсацію та/або неустойку. Запропоновано доповнити ст. 29 Закону про АТ частиною 10, ст. 7 Закону про ТОВ та ТДВ частиною 8 в такій редакції: «Корпоративним договором може бути передбачений обов'язок сторони, яка умисно або з необережності надала іншій стороні неправдиві запевнення про обставини, що мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору, сплатити стороні, яка покладалася на такі запевнення, компенсацію або неустойку неза-

лежно від обов'язку відшкодувати збитки, завдані їй або передбаченим договором третім особам у зв'язку з неправдивістю таких запевнень право або право добросовісної сторони розірвати договір у випадку порушення запевнень іншою стороною».

Список використаних джерел

1. Ніколенко М. О. Господарсько-правове регулювання корпоративних договорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України. Харків, 2021. 212 с.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. Ст. 384 (втратив чинність).
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64 (із змінами).
5. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 р. *Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України*. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 01.02.2023).
6. Постанова Київського апеляційного суду від 06.10.2020 р. у справі № 761/15245/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92114789> (дата звернення: 12.05.2022).
7. Суханов М. О. Корпоративні права та обов'язки учасника товариства з обмеженою відповідальністю: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 – Право / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022. 261 с.
8. Дорошенко Л. М. Способи захисту прав сторін корпоративного договору: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2021. № 6. С. 97–117.

References

1. Nikolenko, M. O. (2021). *Gospodarsko-pravove reguluvannya korporativnih dogovoriv: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.04 «Gospodarske pravo; gospodarsko-procesualne pravo» / Naukovo-doslidnij institut pravovogo zabezpechennya innovacijnogo rozvitku Nacionalnoyi akademiyi pravovih nauk Ukraini*. Harkiv.
2. Pro akcionerni tovaristva: Zakon Ukraini vid 17 veresnya 2008 r. № 514-VI. (2008). *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini*. № 50–51. St. 384 (vtrativ chinnist).
3. Pro akcionerni tovaristva: Zakon Ukraini vid 27 lipnya 2022 r. № 2465-IX. *Oficijnij vebportal parlamentu Ukraini. Zakonodavstvo Ukraini*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (data zvernennya 15.03.2023).
4. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukraini vid 23 grudnya 1993 r. № 3792-XII. (1994). *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini*. № 13. St. 64 (iz zminami).
5. Pro stimulyuvannya rozvitku cifrovoyi ekonomiki v Ukraini: Zakon Ukraini vid 15 lipnya 2021 r. *Oficijnij vebportal parlamentu Ukraini. Zakonodavstvo Ukraini*. № 1667-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (data zvernennya: 01.02.2023).

6. Postanova Kiyivskogo apelyacijnogo sudu vid 06.10.2020 r. u spravi № 761/15245/18. *Yedinij derzhavnij reyestr sudovih rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92114789> (data zvernennya: 12.05.2022).
7. Suhanov, M. O. (2022). Korporativni prava ta obov'yazki uchasnika tovaristva z обмеженоyu vidpovidalnistyu: disertaciya na zdobuttya naukovogo stupenya doktora filosofiyi za specialnistyu 081 – Pravo / Lvivskij nacionalnij universitet imeni Ivana Franka. Lviv.
8. Doroshenko, L. M. (2021). Sposobi zahistu prav storin korporativnogo dogovoru: problemni pitannya teorii ta praktiki. *Pravo Ukrayini*, (6), 97–117.

Lina Doroshenko. Protection of the rights of the parties to a corporate agreement through the application of compensation and pledges

The author of the article has analyzed theoretical and practical issues arising when protecting the rights of the parties to a corporate agreement. The author has proved the necessity of the unification and harmonization of the national legislation in regard to corporate agreements with European laws by amending Ukrainian legislation and introducing such a liability for improper execution or non-execution of the terms of a corporate agreement as compensation. The advantages of compensation as a way of protecting the rights of the parties to a corporate agreement have been determined. It has been argued that it is a guarantee of proper execution of a corporate agreement, the most optimal way of protecting the rights of the parties to a corporate agreement among other methods provided by the law. On the basis of the conducted research, the author has made a conclusion about the feasibility of enshrining the list of the most effective ways to protect the rights of the parties to a corporate agreement in the legislation, which are: compensation for damages, collection of a penalty (fine, fee), collection of pre-estimated losses, payment of compensation, recognition of a corporate agreement or its certain parts invalid; invalidation of transactions concluded by a party to a corporate agreement in violation of the terms of such an agreement, etc. It has been substantiated that compensation as the way of protecting the rights of the parties to a corporate agreement is not provided by law, but given the freedom of an agreement within corporate law, it can be envisaged in a corporate agreement.

The author has proved the expediency of establishing pledges of the parties in a corporate agreement regarding the circumstances that are important for its conclusion, execution or termination. A breach of a pledge may result in an obligation to undo the damage, to pay compensation and / or a penalty.

Keywords: *protection of the rights and interests, effective court protection, ways of protecting the rights of the parties to a corporate agreement, economic and legal liability, business entities, pledge, compensation.*